

סיפור החג – לצוות החינוכי ולהורים

חג החנוכה הוא חג יהודי הנחגג במשך שמונה ימים, מכ"ה בכסלו עד ב' או ג' בטבת.

מקור החג הוא בסיפור היסטורי, שהתרחש במאה השנייה לפני הספירה. באותה תקופה שלטו בארץ היוונים (הסלאווקים). על היהודים שגרו בארץ הוטלו גזרות מפיו של אנטיוכוס, מלך היוונים. גזרות אלה אסרו על היהודים לקיים מצוות הקשורות ליהדותם, וניסו להפכם ליוונים. בין הגזרות הוטל על היהודים להפוך את בית המקדש למקדש לאל זאוס, להקריב זבח חזיר, ונאסר עליהם לקיים את מצוות התורה. בין היהודים היו ששיתפו פעולה עם השלטון היווני והם כונו מתיוונים והיו שהתנגדו וארגנו מרד אל מול גזירות אלה.

חבורת יהודים קטנה שנקראה "החשמונאים" עמדה בראש המרד בשלטון היווני. החשמונאים התאגדו ביהודה וירושלים, בראשותם של אדם בשם מתיתיהו ובנו, יהודה המכבי. בשנת 167 לפנה"ס החלו החשמונאים להנהיג את ההתקוממות בצורת מרד. מרד זה כונה "מרד החשמונאים". מתיתיהו היה מנהיג המרד הראשון. הוא היה אדם מבוגר ונפטר כשנה לאחר פרוץ המרד, בנו יהודה קיבל על עצמו את הפיקוד על המרד. בתחילת ההתקוממות היה מספר הלוחמים קטן מכיוון שלא היה מדובר על צבא מסודר. בתיאורי הקרבות במקורות השונים מודגש הפער בין כמות המורדים לבין כמות חיילי השלטון. המרד ארך שלוש שנים, ובשנת 164 לפנה"ס הצליחו המורדים להשתחרר משלטון היוונים.

לאחר ניצחונם החשמונאים חידשו, שיפצו וטיהרו את בית המקדש אשר נהרס במלחמה. הם רצו חדש את פעילותו אך לא היה בידם שמן זית טהור הנחוץ להדלקת המנורה. לבסוף נמצא פך שהכיל כמות שמן מספיקה להדלקת המנורה במשך לילה אחד בלבד, כדרכם של פכי השמן שמולאו עבור הדלקת המנורה. בדרך נס הספיק השמן למשך שמונה לילות שלמים. בעקבות נס זה קבעו חכמים להדליק נרות מדי שנה במשך שמונת ימי חנוכה.

בחג זה חוגגים את ניצחונם של החשמונאים במרד נגד היוונים, את חנוכתו מחדש של בית המקדש ונס פך השמן. בשמונת ימי החג נהוג להדליק נרות בחנוכייה, מנורה בעלת שמונה קנים, ולפרסם את נס פך השמן ברבים. את החנוכייה נוהגים להניח על אדן החלון או בפתח הבית כך שייראו מבחוץ.

מקור שם "חנוכה" הוא כנראה מלשון חנוכת המקדש שנערכה לאחר כיבושו על ידי המכבים. (כמו "חנוכת בית" לחנוך משהו כלומר להתחדש ולהשתמש בו בפעם הראשונה). שם נוסף לחג המקובל בעברית החדשה הוא "חג האורים" מלשון אור.

סיפור החג – מותאם לילדים

לפני המון שנים, בארץ יוון, חיו היוונים ולהם שליט (שהוא כמו מלך). השליט ביוון שקראו לו אנטיוכוס - כמו הרבה שליטים - אהב לשלוט. אהב להגיד לאנשים מה לעשות, איך לחשוב ובמה להאמין. ורצה לשלוט בעוד ועוד אנשים ובעוד ועוד מקומות. היו אנשים שאהבו את השלטון היווני כי היה להם תיאטרון מיוחד ואולימפיאדה והם ידעו לבנות בניינים מיוחדים ולפסל פסלים ממש יפים. בארץ ישראל שגרו בה הרבה יהודים, היו אנשים שרצו שליטים כמו ביוון, הם רצו להכריח את כולם להיות כמו היוונים. להתפלל כמו היוונים ולהכין פסלים כמו היוונים. אבל היו גם יהודים שהתנגדו ולא רצו להתנהג כמו היוונים. היו להם מנהגים אחרים. היה להם בית מקדש, שם עמדה מנורה מיוחדת בעלת שבעה קנים, ובה הדליקו אור בעזרת שמן זית זך. היהודים לא רצו את הפסלים והאמונות של היוונים.

באותה התקופה, בעיירה מודיעין, גרה משפחת החשמונאים. לאבא קראו מתתיהו והיו לו חמישה בנים. מתתיהו אמר: "אני לא מסכים לשליט כזה. אני לא אתן לשליט היווני ולכל אלה שמתנהגים כמו יוונים להגיד לי מה לאכול ובמה להאמין." לאח הבכור קראו יהודה המכבי והוא אמר: "נתארגן ונלחם כדי שנוכל לחיות כמו שאנחנו רוצים." החשמונאים (קוראים להם גם מכבים) ארגנו את האנשים שלא רצו את השליטים היוונים ונלחמו בהם. היוונים שלחו הרבה חיילים, והחשמונאים שלחו הרבה חיילים. הרבה אנשים נפגעו במלחמה. גם יוונים נפגעו וגם חשמונאים נפגעו. לכולם היה עצוב מאוד. כי כשנלחמים זה לא טוב וכולם יוצאים נפסדים. המלחמה נגמרה, החשמונאים ניצחו, והם הלכו לתקן ולנקות את בית המקדש. הם שמחו שאף אחד כבר לא יגיד להם מה לעשות, או במה להאמין, אבל הם גם היו עצובים כי במלחמה הרבה אנשים נפגעו ובתים נהרסו. גם בית המקדש נהרס והמנורה היפה שלהם נשברה. זה היה באמצע החורף. היה קר וחושך בחוץ. היה עצוב וחושך בלב. לא היה במה לחמם או במה להאיר כי הכל נהרס ונשבר במלחמה.

החשמונאים תיקנו וניקו את בית המקדש, תיקנו וניקו גם את המנורה. הם רצו להדליק את המנורה, אבל כל כדי השמן שלהם נשברו והם לא מצאו שמן. פתאום אישה אחת מצאה פך שמן קטן, ואמרה: "איזה נס! נשאר בכל זאת פך אחד! אם נשתמש בו בחכמה, הוא יספיק להרבה זמן" ובאמת הכד היה קטן מאוד אבל ראו זה פלא, השמן שבו הספיק לשמונה ימים!

פך השמן הקטן הדליק והאיר וחימם ועזר לגרש את החושך שהמלחמה הרעה השאירה בלב.

(גרסה מותאמת לגיל הרך, על פי חגית גור ורלה מזלי)

מצורף קישור לגרסה המלאה (מתאים לבי"ס יסודי) - [סיפור חנוכה מאת חגית גור זיו ורלה מזלי](#) (נמצא במצגת בספריית הבית של האתר).

מנהגי החג

הדלקת נרות

בחג החנוכה מדליקים נרות בחנוכייה. בכל ערב מדליקים נרות לאחר שקיעת השמש. ביום הראשון מדליקים נר אחד באמצעות השמש ובכל יום מוסיפים נר נוסף עד שכל שמונת נרות החנוכייה דולקים. את החנוכייה נהוג להניח במקום בולט הנראה כלפי חוץ כמו פתח הבית או על אדן החלון במטרה להפיץ ולפרסם את נס החנוכה. נרות חנוכה נחשבים לנרות קדושה ונאמר עליהם: "אין לנו רשות להשתמש בהם אלא לראותם בלבד" לכן מדליקים את הנרות בעזרת השמש ולא מדליקים נר בנר אחר.

משחק בסביון

סביון הוא צעצוע המסתובב על צירו. הסביונים הנפוצים מופעלים על ידי סיבובם באמצעות אצבעות כף היד, אך יש גם המופעלים באמצעות חוט (פורפרה) או באמצעות מנגנון הפעלה מכני. לאחר הפעלתו הסביון מסתובב זמן מה סביב צירו, לעיתים גם תוך התקדמות במישור, עד שהחיכוך מביא לעצירתו. משחק הסביון הוא עתיק יומין, ונמצא בחפירות ארכאולוגיות מתקופות קדומות, והגיע לארץ ישראל בתקופה הרומית או לפנייה. לעיתים שימש הסביון כמשחק או ככלי מאגי.

נהוג לשחק בחנוכה בסביון, שעל כל פאה שלו מופיע אות אחרת מהאותיות "נ", "ג", "ה", "פ". שפענוחן "נס גדול היה פה". בחו"ל, ה"פ" מוחלפת לרוב ב"ש" וכך האותיות מפוענחות כ"נס גדול היה שם", כלומר בישראל.

דמי חנוכה

נהוג לתת לילדים "דמי חנוכה" (או "מעות חנוכה"), שהם באופן מסורתי מטבעות בשווי נמוך. נהוג לחלק לילדים גם "מטבעות שוקולד" עטופות בעטיפת מתכת דקה בצבע זהב או כסף, שמשמשים לפעמים כתחליף למטבעות אמיתיים. מקור המנהג ביהודים יוצאי אירופה, ונהוג לקשר אותו למתנות חג המולד, אשר נחגג באותה התקופה.

מאכלי החג

בחג זה נוהגים לאכול מאכלים המטוגנים בשמן כדי להזכיר את נס פך השמן. נהוג לאכול לביבות, מאכל מטוגן מירקות שונים. סופגנייה, מאכל בצק המטוגן בשמן עמוק ובתוכו ריבה, וספינג', מאכל שמקורו בצפון אפריקה העשוי בצק שמרים ומטוגן בשמן.

ערכי החג והתאמה לערכי יד ביד

- **תיקון עולם** - מקשרים בין הדלקת הנרות והשמירה על אורם לבין שמירה על העולם ותיקונו (השאיפה להפוך את העולם למקום טוב יותר). "כל עוד הנר דולק, אפשר לתקן". בחשכה הכי גדולה, אם ניטיב לחפש ולהתבונן נמצא ניצוץ של אור, שיש בכוחו להאיר את החשכה.
- **אור** - הוא גם מטאפורה לאור שכל אדם נושא בתוכו ובכוחו של כל אדם להאיר מקומות חשוכים.
- **חופש בחירה** - הזכות של אדם לחופש דת, אמונה ועצמאות. החג מדגיש את מאבקו של האדם על זכותו לבטא את אמונותיו ולעמוד על ערכיו גם כשהוא במיעוט.
- **תקווה** - יש טוענים שנס פך השמן מסמל את רוח האדם, שגם למראה בית המקדש ההרוס המשיך לקוות, לפעול ולהאמין שאם יחפש היטב ימצא את האור.
- **קהילתיות** - הכח שבקבוצה, בשיתוף הפעולה שבין חבריה ובתרומה ייחודית של כל פרט ליצירת השלם. "כל אחד הוא אור קטן וכולנו אור איתן".

דגשים לסביבת חינוך רב תרבותית

יש לספר את סיפור החג ברגישות רבה. זהו סיפור על מלחמה ולכן מדובר בתוכן שפחות מתאים לחשוף אליו בגיל הרך, מה גם שמדובר בניצחון של הצד החוגג (היהודים). חשוב לנו להדגיש את ההתנגדות למלחמה ואת השאיפה לחיות איש באמונתו בשלום.

נושא בית המקדש, המרד והלאומיות הם נושאים רגישים בסביבה דו לאומית. עקב כך, ובעיקר בגילאים הצעירים יש לשים דגש על מנהגי החג וסיפור כללי בלבד, כפי שהוזכר בסיפור החג לילדים. בנוסף, בקישוט

הגן וביצירה נשים פחות דגש על נושא בית המקדש. נתעסק בנושא זה כאשר הילדים מסוגלים מבחינה התפתחותית לשיח מעמיק וביקורתי יותר.

יש לשים לב לכך שהרבה שירים וסיפורים מפארים את הניצחון וגם את חורבן האויב, ולהשתדל לבחור דווקא את אילו המדגישים את השמחה והאור.

הדלקת נרות וברכה – היות והדלקת הנרות כרוכה בברכה דתית, אנו לא מלמדים ברכה זו בגן את הילדים. עם זאת, במסיבות החג, הורים יכולים להדליק נרות ולברך בברכה המסורתית או בברכה אלטרנטיבית, לבחירתם ובדיאלוג עם הצוות החינוכי.

הצעה לברכה אלטרנטיבית:

אור הנר/ הרב אברהם יצחק קוק

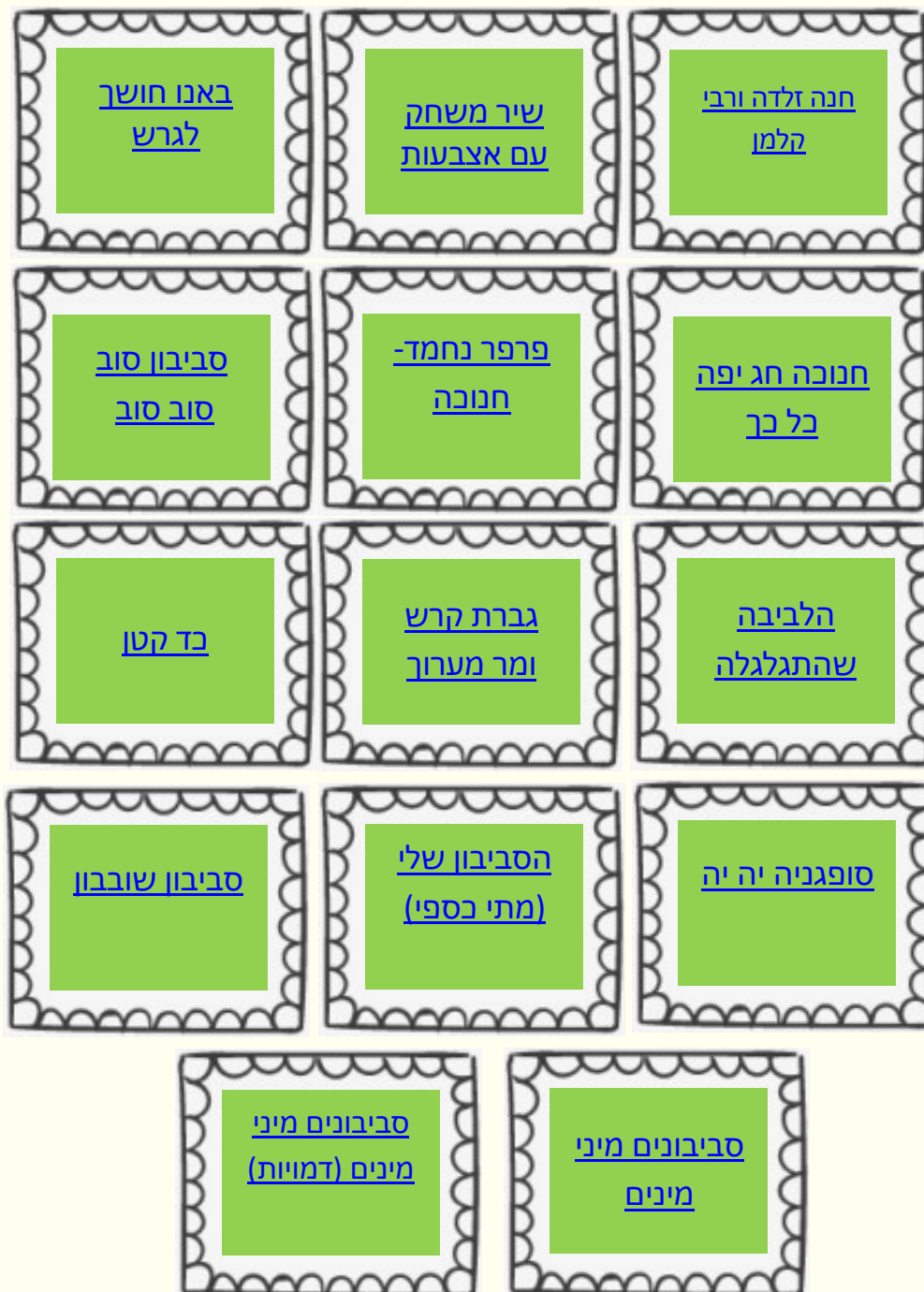
צריך שכל איש ידע ויבין
שבתוך תוכו דולק נר
ואין נרו שלו כנר חברו
ואין איש שאין לו נר
צריך שכל אדם ידע ויבין
שעליו לעמול ולגלות את
אור הנר שיש ברבים
להדליקם לאבוקה גדולה
ולהאיר את העולם כולו.
וכל זמן שעוד הנר דולק-
אפשר לתקן!

פעילויות חינוכיות לקראת החג

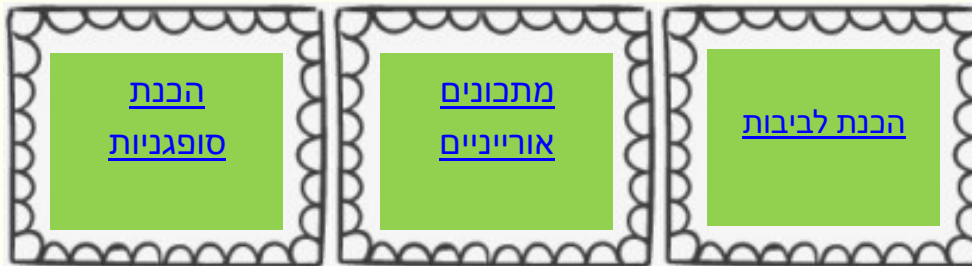
אפשרויות לקישוט הגן

סביבה חינוכית בנושאים: אור, נרות, חנוכיה, אש, מאכלי החג.

סיפורים ושירים

אוכל ובישול

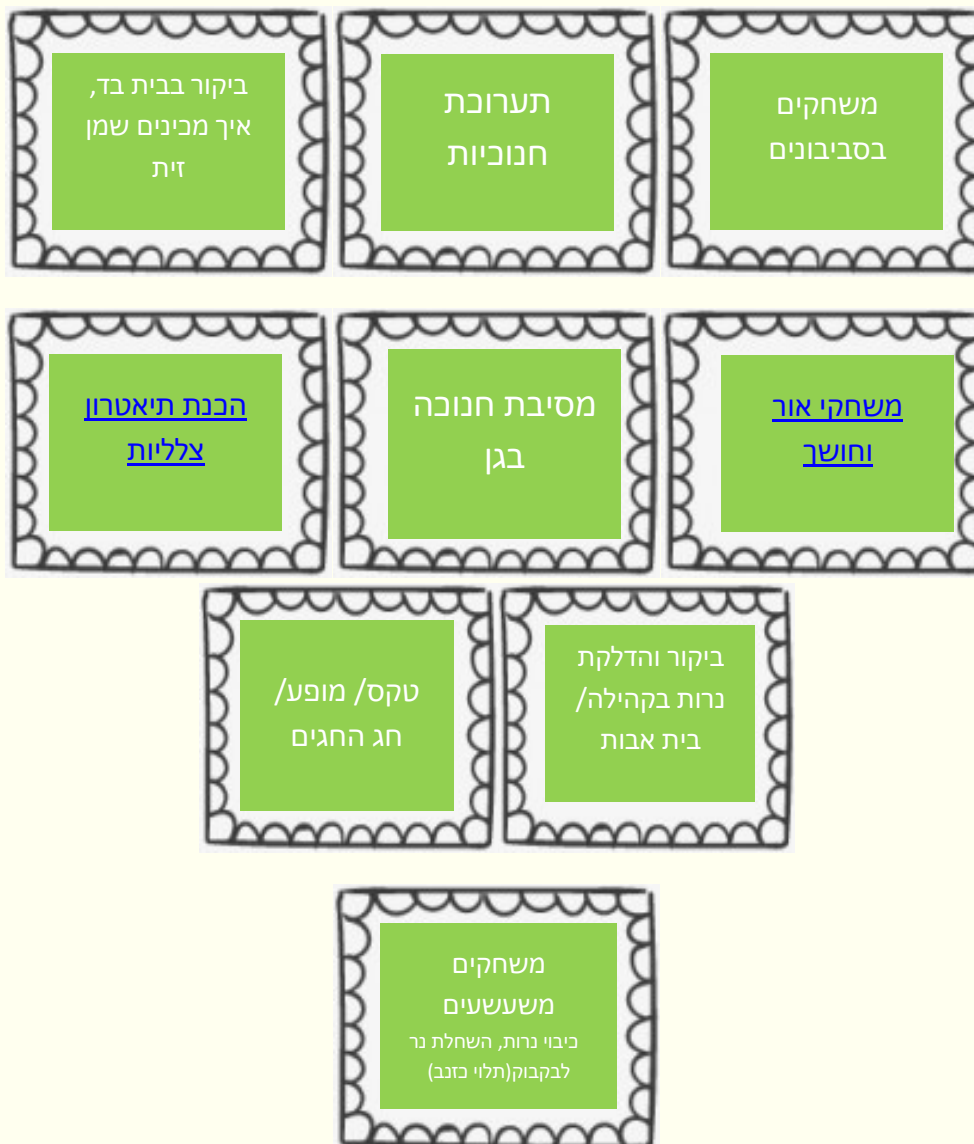
יצירה ואמנות

מומלץ להגיש לילדים בעבודה חופשית חומרים מבריקים וזוהרים: גואש זוהר, ניירות זהב וכסף, טושים זהב וכסף על רקע שחור, פנדה זוהרים, טושים על נייר אלומיניום, עבודה על שקפים, הכנת ויטראז'ים, ציור בארטליין על שקף, הכנת צלליות מבריסטול שחור וניירות צלופן.

מרחב וסביבה, פעילויות קהילתיות (PBE)

חג אורים שמח!

